

ERDOĞAN'IN SUUDİ ARABİSTAN ZİYARETİ VE TÜRKİYE KÖRFEZ'DE KALDIĞI YERDEN

PROF. DR. AHMET UYSAL

Başkan ORSAM

“

2000'li yıllarda AK Parti hükümetinin açılımları, Arap ülkeleriyle olan siyasi ve ekonomik ilişkileri güçlendirmiştir. Ancak, Arap Baharı diye adlandırılan süreçte demokrasiden çekinen ve statükonun devamını isteyen yönetimlerle Türkiye karşı karşıya gelmiştir.

”

Öncelikle belirtmelidir ki Türkler ve Araplar yaklaşık bin yıl birlikte yaşamışlardır. Abbasiler, Selçuklular, Memlükler ve Osmanlı yönetimi altında çoğunlukla Türk hanedanlar yönetiminde sosyal ve kültürel olarak kaynaşmışlar ve birbirlerini desteklemiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra siyasi bakımdan ayrı düşmeleri, kendi iradeleriyle değil dışarıdan büyük güçlerin zoruyla olmuştur. Arap ve Kürt milletvekillerinin de bulunduğu son Osmanlı parlamen-

tosunun (Meclis-i Meb'usan) dünyaya ilan ettiği Misak-ı Milli Deklerasyonu, Arap halklarının sömürgeye teslim olmasını değil bağımsızlığını talep etmektedir. Misak-ı Milli bir anlamda Ortadoğu'yu parçalayıp merkezine Yahudi devleti yerleştirmeyi vaat eden 1917 Balfour Deklerasyonu'na cevap niteliğindedir.

TÜRKİYE-KÖRFEZ İLİŞKİLERİNİN DÖNÜŞÜMÜ

Arapların bağımsızlığını önemseyen yeni Türkiye, başta Suudi Arabistan'ın ve diğer Arap ülkelerinin askerî ve ekonomik olarak güçlenmesine ve bağımsızlığına destek olmaya çalışmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Soğuk Savaş döneminde Türkiye bu yaklaşımı unutmuş ve Arap dünyasını bölen İsrail projesini tanıyan nadir Müslüman ülkelerden biri olmuştur. Türkiye bu dönemde büyük ölçüde Batı'ya yöneldiği için Arap dünyasının bağımsızlık mücadelesine çok ilgi göstermemiştir. Ancak daha sonra yaşanacak petrol ambargoları ve Kıbrıs'ta Batı'nın Türkiye'yi yalnız bırakması, Ortadoğu ülkelerinin önemini tekrar

hatırlatmıştır. Önceki dönemlerden beri, Ortadoğu ülkeleri ucuz petrol ve ihracat açılımları açısından öne çıkmıştır.

2000'li yıllarda AK Parti hükümetinin açılımları, Arap ülkeleriyle olan siyasi ve ekonomik ilişkileri güçlendirmiştir. Ancak, Arap Baharı diye adlandırılan süreçte demokrasiden çekinen ve statükonun devamını isteyen yönetimlerle Türkiye karşı karşıya gelmiştir. Demokrasiyle güçlenen Türkiye'nin aslında demokrasi ihracı politikası olmamıştır. Geniş halk kesimleriyle Mısır ve Suriye gibi despot rejimler arasında tercih yapmak zorunda kaldığında tercihini halklardan yana kullanmıştır. Bölgedeki rejimlerin korkusunu kullanarak Suriye, Yemen, Irak ve Libya'daki demokrasi mücadelesini krize ve bölgesel çatışmaya dönüştürmek isteyen büyük güçler, süreci Türkiye'yi de zayıflatma fırsatı olarak kullanmak istemişlerdir.

Türkiye, Suriye'de İran ile savaştırılmak istenmiş başarılı olamayan bu projeye rağmen Yemen'de İran-Suudi Arabistan çatışması gerçekleşmiş ve büyük yıkım olmuştur.

Aradan geçen sürede Körfez merkezli statüko güçleri İran ile tuştukları savaşta ilerleme kaydedememiş ve enerjileri azalmıştır. Ayrıca, ABD Başkanı Donald Trump sponsorluğunda Jared Kushner, Muhammed bin Zayid ve Muhammed bin Selman üçlüsü tarafından hayata geçirilmek istenen Yeni Ortadoğu Projesi de gözden düşmüştür. Yemen’de iyice zorlanan Suudi Arabistan, hem güney Yemen’de Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile fikir ayrılığına düşmüş hem de söz vermesine rağmen Trump, Husilerin stratejik Suudi hedeflerine yönelik saldırılarına engel olmamıştır.

ABD’de Joe Biden’in seçilmesi, Suudi Arabistan ve genel Körfez bölgesinde değişime yol açmıştır. Trump’ın tersine Biden, BAE ve Türkiye ile ilişkilerinde olduğu gibi Barack Obama’nın yaklaşımını benimseyerek Suudi Arabistan’a da mesafeli davranmıştır. Trump zamanında yapılan yaklaşık 500 milyar dolarlık silah alımına da teşekkür etmediği gibi, Cemal Kaşıkçı cinayetini öne sürerek Suudi Arabistan’ı dışlamıştır. Ayrıca, Biden’in ABD askerlerini Afganistan’dan plansız şekilde çıkarması, kendilerini de yalnız bırakacağı ihtimaliyle Husi ve

İran tehdidi yaşayan Suudi Arabistan ve BAE’yi oldukça tedirgin etmiştir. Biden yönetimi, Yemen’de savaştıkları ve sürekli Suudi Arabistan ve BAE’ye saldırıyan Husileri terör listesinden çıkarmıştır.

Üstelik, ABD'nin İran ile tekrar anlaşacak olması onlarda yeni arayışları beraberinde getirmiştir.

“

Yeni bölgesel-küresel ortamda Türkiye ciddi diplomatik hamleler yaparak Mısır, BAE ve Suudi Arabistan'a dostluk elini aynı anda uzatmış ve bölgedeki gerilimin sınırlandırılmasında önemli rol oynamıştır.

”

YENİ DÖNEMDE ANKARA'NIN NORMALLEŞME GİRİŞİMLERİ

Aynı dönemde Körfez ülkeleri arasında da ihtilaflar baş göstermiştir. BAE ile Mısır, Etiyopya'daki Tigray ayaklanmasında ters düşmüşlerdir. Suudi Arabistan ile BAE de Yemen'de fikir ayrılığı yaşamışlardır. Yeni bölgesel-küresel ortamda Türkiye ciddi diplomatik hamleler yaparak Mısır, BAE ve Suudi Arabistan'a dostluk elini aynı anda uzatmış ve bölgedeki gerilimin sınırlandırılmasında önemli rol oynamıştır. Birleşik Arap Emirlikleri hızlı ve güçlü şekilde cevap vermiştir çünkü diğerlerine göre daha pragmatik yaklaşımıyla bilinmektedir. Mısır ile bakanlar düzeyinde görüşmeler yapılarak diyalog başlatılmıştır. Suudi Arabistan ile süreç daha sonra hızlanmıştır.

Türkiye ile Suudi Arabistan arasında genel olarak Arap Baharı ve bölge politikaları konusunda yaşanan ihtilaf, Katar ambargosu ve Kaşıkçı cinayeti dolayısıyla yoğunlaşmıştı. Ancak Katar ambargosu konusunda Türkiye'nin talepleri gerçekleşmiş ve Türkiye'nin müt-

tefiklerini yalnız bırakmadığı anlaşılmıştır. Kaşıkçı cinayeti Türkiye'den bağımsız olarak uluslararası boyut kazanarak Körfez-İsrail merkezli yeni Ortadoğu ve Yüzyılın Anlaşması projelerini gözden düşürerek statüko kampını zayıflatmıştır. Bu ortamda Kaşıkçı cinayeti merkezli Türkiye-Suudi Arabistan arasındaki gerilimin devamının sürdürülebilir olmaması üzerine davanın Suudi Arabistan mahkemelerine devredilmesiyle ikili ilişkilerdeki psikolojik engel ortadan kalkmıştır.

Ukrayna savaşı da Türkiye-Suudi Arabistan ilişkilerine yeni bir ivme kazandırmıştır. Biden yönetimi ilk yılında Suudi Arabistan Veliyaht Prens Muhammed bin Selman'a soğuk davranmış ve bugüne kadar randevu vermediği gibi telefonla da aramamıştı. Ukrayna savaşı sonrasında yaptığı aramayı Suudi Arabistan Veliyaht Prens'i'nin cevaplamadığı söylentileri dillendi-

rilmiştir. Buna tepki olarak Ukrayna savaşı başladığında Mısır, Suudi Arabistan ve BAE, Rusya-Çin hattına yönelmiştir. Bu ülkeler Rusya'nın Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Komisyonu üyeliğinin askıya alınması için 7 Nisan'da yapılan oylamada çekimser oy kullanmıştır. Ayrıca, Suudi Arabistan, savaş dolayısıyla artan petrol fiyatlarını düşürmek için Biden'ın üretimi artırma talebini reddetmiştir.

TÜRKİYE-SUUDİ ARABİSTAN HATTINDA YENİ DİNAMİKLER

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Suudi Arabistan'ı ziyareti öncesinde Türkiye'nin Kaşıkçı cinayetini Suudi mahkemelerine devretmesine paralel olarak Suudi Arabistan da Türk mallarına uygulanan gayriresmî ambargoyu kaldırmıştır. Ülkenin ticaret odasının boykota öncülük ettiği bilirse de hükümet kaynakları bunun gö-

nüllü bir kampanya olduğunu ve resmî olarak yapılmadığını söylemekteydi. Ayrıca, turizm sezonunda da Türkiye'yi ziyaret etmek isteyen Suudi vatandaşlarına "Türkiye'ye gitmeyin kampanyası" yapılmaktaydı. Ziyaret öncesinde bu kampanyaların durdurulduğu ilan edilmiştir.

“

Arap Baharı'ndan sonra iki ülke birbirine ters düştüğü için uluslararası platformlarda birbirinin etkisini sınırlandırmaktaydı. İki ülke BM ve İslam İşbirliği Teşkilatında (İİT) genellikle rekabet hâlinde bulunuyorlardı. Bu olumlu atmosfer sonrasında daha çok iş birliği ve uzlaşma yaklaşımı öne çıkacaktır.

”

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Suudi Arabistan ziyareti kalabalık üst düzey bir heyetle gerçekleşirken, ziyarete Millî Savunma, İçişleri, Ticaret Bakanı, Adalet, Kültür ve Turizm bakanları katılmıştır. Bölge ülkelerinin iş birliğini istemeyen bazı lobilerin içerideki tavrı dışında, Arabistan basını da ziyarete büyük ilgi göstermiştir. Her durumda ziyaret sonrasında Türkiye aleyhine Suudi Arabistan ve Mısır merkezli propagandalar ciddi şekilde azalmıştır. Bu uluslararası, bölgesel gelişmeler ışığında gerçekleşen ziyaretin ikili ilişkiler açısından da önemli sonuçları olacaktır. Bu etkiler diplomatik, ekonomik, askerî ve sosyal-kültürel alanlarda kendisini hissettirecektir.

Diplomatik alanda Türkiye ile Suudi Arabistan arasındaki ihtilaflar

azalma yönünde gelişecektir. Arap Baharı'ndan sonra iki ülke birbirine ters düştüğü için uluslararası platformlarda birbirinin etkisini sınırlandırmaktaydı. İki ülke BM ve İslam İşbirliği Teşkilatında (İİT) genellikle rekabet hâlinde bulunuyorlardı. Bu olumlu atmosfer sonrasında daha çok iş birliği ve uzlaşma yaklaşımı öne çıkacaktır. Türkiye ile yakınlaşmadan önce Riyad merkezli ambargocu Körfez ülkeleri Katar ile normalleşme yoluna girmişler ve büyükelçilerini yeniden atamışlardı. Bu durum bölgesel rekabet yerine Suriye, Yemen, Libya ve Körfez'de iş birliğini artırmaya yardımcı olacaktır. Özellikle Türkiye ile rekabet devam edecek olsa da çatışma bitmiştir ve onunla iş birliğinin daha kazançlı olacağı anlayışı hâkim hâle gelmiştir.

Ekonomik alanda Türkiye'nin ucuz petrol ihtiyacı yanında yatırım ve turist çekmek için de Suudi Arabistan'la ilişkilerini geliştirmesi faydalı olacaktır. Koronavirüs salgını öncesinde turizm rakamları azalmaya başlamıştı. Örneğin, 2018'de 670 bin turist gelirken, 2019'da 500 bine düşmüştü. Salgın döneminde de Suudi Arabistan'dan gelen turistlerin genel rakamlardaki oranı görece daha fazla (yüzde 2'den yüzde 0.6'ya) düşmüştür. Türkiye'nin Suudi Arabistan'a ihracatı 2020 yılında 2.5 milyar dolardan 2021'de 265 milyon dolara düşmüştür. 2019'dan önce 3 milyar dolar civarından 1 milyar doların altına düşen ihracatımız iyi ilişkiler ve iş birliği ışığında 5-10 milyar dolara ulaşma potansiyeline sahiptir. Ülkenin nüfusu düşünüldüğünde ihracat potansiyeli çok yüksektir.

Türkiye ayrıca Suudi Arabistan'ın dış yatırımlarından yeterince yararlanmamaktadır. 2002-2020 yılları arasında Suudi Arabistan'dan ülkemize 2 milyar dolarlık doğrudan yatırım gelmiştir ve bu miktar Birleşik Arap Emirlikleri'nin yarısından azdır. Dolayısıyla yatırım çekme ihtimali artmaktadır. Suudi Arabistan fonlarının hacmi düşünüldüğünde bu kalem henüz emekleme aşamasında sayılır ve gelişme potansiyeli fazladır. Ziyaret esnasında gündeme geldiği üzere iki ülke arasında askerî ve güvenlik iş birliği artacaktır. Güvenlik alanında ise iki ülke iş birliği ve ortak yatırımlar için geniş bir alan vardır. En büyük silah ithalatçısı olarak Suudi Arabistan sermayesi ve Türkiye'nin tecrübe ve üretim kapasitesi bir araya geldiğinde önemli mesafe alınacaktır.

Suudi Arabistan son dönemde ülke içinde sanayi, turizm ve ticareti geliştirme çabalarını artırarak 2030 vizyonunu açıklamıştır. Ülke ekonomisini canlandırmayı ve ülkeyi ekonomik ve ticari merkez hâline getirmeye hedefleyen bu projelerde tecrübe paylaşımı ve iş birliği potansiyeli fazladır. Bu çerçevede 500 milyar dolarlık Neom şehri, hem inşaat projeleri hem de yatırım anlamında Türkiye için önemlidir. Gelişmiş inşaat sektörüyle Türkiye bu projelerde başarılı çalışmalar çıkaracaktır. Sonuç olarak, kritik küresel ve bölgesel gelişmelerin yaşandığı bu dönemde iki önemli bölge ülkesi olarak Türkiye ve Suudi Arabistan'ın iş birliği yeniden başlamıştır. Bu gelişme, ikili ilişkiler ve bölgenin geleceğinde olumlu sonuçlar doğuracaktır. ■